

Õiguskantsler

Riho Rahuoja
juhataja
Hiiumaa Sotsiaalkeskus
info@sotsiaalkeskus.ee

Meie 30.08.2024 nr 7-9/241337/2404892

Kontrollkäik Hiiumaa Sotsiaalkeskuse Noortekodusse

Austatud juhataja Riho Rahuoja

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 27. mail 2024 Hiiumaa Sotsiaalkeskuse Noortekodu (edaspidi: noortekodu) tööd. Maikuu lõpus said noortekodus kinnise lasteasutuse teenust kaks alaealist, kohti oli ette nähtud kuuele noorele.

Õiguskantslerile teadaolevalt on noortekodu praeguseks oma tegevuse lõpetanud. Seetõttu saadame Teile kokkuvõtte tähelepanekutest, mida saate arvesse võtta, kui edaspidi hakatakse noortekodu hoones ja/või selle töötajatega taas kinnise lasteasutuse teenust pakkuma.

Hiiumaa Sotsiaalkeskuse Noortekodu asub looduskaunis paigas, mis mõjub teraapiliselt. Noortekodus elanud alaealistel (edaspidi: laps või noor) oli võimalik sõita ratastega, käia rannas (sooja ilmaga ka ujumas) ja ümberkaudses metsas, mängida õues korvpalli, toimetada oma kasvuhoones jne. Hoonet ümbritsev keskkond on rahulik.

Noortekodu meeskonna pingutused sel keerulisel õppeaastal väärivad tunnustust. Hea mulje jättis töötajate toetav ja empaatiline suhtumine lastesse. Töötajad pidasid noorte heaolu oluliseks.

Noortekodu lastel oli võimalik oma soovide järgi päevakava kujundada. Asutuse kodune õhkkond lõi tavapärase koduse eluga üsnagi sarnased tingimused: lapsed aitasid korrastada eluruumi, valmistasid jõudumööda endale ja teistele süüa, tegid aiatöid jne. Noortekodus olid eraldi ruumid küllastajatele, kes said soovi ja võimaluse korral asutuses ka ööbida.

Lapsed said noortekodus vestelda asutuse telefoniga privaatseks ning kokkuleppel kasvatajaga ka muul ajal, kui kodukorraga oli ette nähtud. Ka pesuruumis oli tagatud privaatne. Laste sõnul ei pidanud nad läbiotsimisel riideid seljast võtma.

Väärrib märkimist, et kui laps suunati mõnda teise kinnisesse lasteasutusse, olid noortekodu töötajad lapsele uues kohas mõnda aega seltsiks, et aidata tal harjuda uue keskkonnaga.

Siiski ei olnud noortekodu olmetingimused keerulise käitumisega noorte majutamiseks sobilikud ega taganud nende ohutut toimetulekut. Kui otsustatakse samas hoones kinnise lasteasutuse teenuse osutamist jätkata, tuleks ruume kohandada. Noortele peab pakkuma ka nende vajadustele

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

vastavat vaimse tervise abi. Läbi tuleks mõelda huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalused. Koduõppel olevatele noortele tuleb pakkuda õppimisel vajalikku tuge.

Eraldusruumi kasutamisel tuleb järgida eraldamisele kehtestatud nõudeid. Eraldusruumi viidud laps peab saama personalile enda soovidest märku anda kogu eraldamise vältel.

Meeskonnale võiks toeks olla vaimse tervise spetsialistid. Kolme ööpäeva pikkused valvekorrad on kurnavad ja ülemäära väsinud töötaja ei suuda enam küllalt hästi tagada turvalist ja toetavat keskkonda hoolealustele ega teistele töötajatele.

Isikliku mobiiltelefoni ning arvuti kasutamise piirangud peaks vajaduse korral kehtestama igale lapsele eraldi. Helistamiseks või arvuti kasutamiseks lubatud minimaalset aega ei tohi vähendada.

1. Olmetingimused

Noortekodu asub Kõpu õppekompleksi endise õpilaskodu ruumides. Hoone ja ruumide sisustus jätsid mõnevõrra kulunud mulje. Maja on sopiline ning selles on kergesti purunevaid sisustuselemente, mis võimaldasid lastel noortekodust omavoliliselt lahkuda, uksi ja aknaid lõhkuda, katusele ronida jne.

Agressiivse käitumisega hoolealustele ja nende eest hoolitsevatele töötajatele ei ole selline elukeskkond turvaline. Kinnise lasteasutuse teenuse osutamiseks tuleb ruumid ja sisustus kohandada selliselt, et see keskkond oleks noortele turvaline ja ohutu.

Oli juhtumeid, kus lapse lubamatu käitumise tõttu (nt oldi mitmekesi toas või lõhuti uks ära) võeti tema magamistoa uks mõneks ajaks eest ära. Kui sisustust lõhutakse sageli, võib see viidata muu hulgas sellele, et töötajad ei tule toime vägivallajuhtumite ennetamise ja lahendamise. See viitab ka kontrolli puudumisele laste ja noorte käitumise üle. Need on suured probleemid, mis tuleb lahendada, kuid lahendus ei saa seisneda näiteks selles, et lapse eluruumidest eemaldatakse (kogu) sisustus (vt nt 2013. aastal Tapa erikooli tehtud kontrollkäigu [kokkuvõtte](#) p 4.2).

2. Ravi- ja teraapiavõimalused

Noortekodus viibivatel lastel oli võimalik kord nädalas kohtuda tegevusterapeudiga. Varem töötasid asutuses ka MDFT-pereterapeut ning psühholoog.

Kinnise lasteasutuse teenuse osutamist jätkates tuleb hoolitseda, et noortega tegeleksid piisavalt vaimse tervise asjatundjaid. Kontrollkäigul osalenud tervishoiuekspert leidis, et meeskonnas võiks olla ka vaimse tervise õde. Keerulisema käitumisega lapsed vajaksid eksperdi hinnangul rohkem psühhosotsiaalset abi pakkuvaid teenuseid ning psühholoogilist abi. Noortekodu ja asutuseväliste ravimeeskondade omavaheline koostöö võiks olla märksa tihedam. Tähelepanu tuleb pöörata, et noored võtaksid ravimeid plaani järgi.

3. Õppetöö ning vaba aja sisustamine

Noortekodus viibivad lapsed said oma vaba aega sisustada mitmel moel. Lisaks õuetegevustele (matkamine, jalgrattasõidud, mere ääres käimine, hoovis ja selle ümbruses toimetamine jne) oli võimalik treenida võimlas ja jõusaalis ning kord nädalas toimus majas ka juhendatud üldfüüsiline treening. Noortekodu territooriumil asus töökoda, kus oli kunagi tegutsenud saviring. Väikeses lugemistoas olid raamatud ning leidis ka laua- ja kaardimänge. Tegeldi ka käsitööga

(meisterdamine jms). Hoone esimesel korrusel oli n-ö mängude saal, kus varem vaadati videoid ning mängiti näiteks koroonat.

Kui tulevikus plaanitakse noortekodu hoones kinnise lasteasutuse teenuse osutamist jätkata, tuleb mõelda, milliseid huvitegevusi ja muid vaba aja veetmise võimalusi võiks lastele ja noortele veel pakkuda.

Noortekodu noored võiksid õppida piirkonna koolis, ent kui noor on koduõppel, tuleb talle pakkuda tõhusat (nt eripedagoogilist) tuge.

4. Eraldusruumi kasutamine

Noortekodus oli üks eraldusruum, mida kasutati viimasel aastal üpris tihti. Vajadusel suunati endale või teistele ohtlikuks muutunud laps või noor sinna rahunema, kasutades selleks agressiivse käitumisega toimetuleku ehk Verge meetodeid.

Väärrib kiitust, et eraldusruumis oleva lapse olukorda kontrolliti vähemalt iga 15 minuti tagant ning märgiti üles ka lapse toetamiseks tehtud toimingud. Oluline on, et eraldusruumi paigutatud noorel oleks võimalik töötajatega ühendust saada kogu eraldamise vältel. See tähendab, et eraldatu juures peab alati viibima mõni täiskasvanu. Seadus nõuab, et lapse võib eraldusruumi paigutada vaid kuni ohu äralangemiseni, kuid kõige kauem kolmeks tunniks järjest, tagades eraldamise ajal lapsele pideva toe ja järelevalve (sotsiaalhoolekande seaduse (SHS) [§ 130³ lg 4 p 2](#)). Neid seaduse nõudeid tuleb järgida.

Oluline on ka see, et eraldamine dokumenteeritaks nõuetekohaselt, muu hulgas tuleb kirja panna eraldamise algusaeg ja kestus. Ka juhul, kui laps allub töötaja korraldusele ja läheb ise eraldusruumi, ei saa seda tõlgendada nõusolekuna eraldusruumis viibida. Eraldusruumis viibiv laps võiks saada vajaduse korral vaadata kellaega. Näiteks võib kella panna koridori seinale, nii et noor saab seda ise eraldusruumi ukseavast vaadata.

5. Personal ja turvalisus

Kontrollkäigul osalenud ekspert rõhutas, et noortega tegelemisel tulevad kasuks eelteadmised psüühikahäirete põhjuste, olemuse ja iseloomuliku kulu kohta. Neist teadmistest on kasu ka toetusmeetmete valimisel ja realistlike ravieesmärkide püstitamisel (vt ekspertarvamuse lk 2).

Ehkki noortekodu töötajad olid läbinud kinnise lasteasutuse teenuse baasväljaõppe ja saanud mitmesuguseid koolitusi, ei olnud neil enda hinnangul vajalikku ettevalmistust, et laste väljakutsuva ja füüsiliselt agressiivse suhtlusega edukalt toime tulla. Keeruline oli leida kvalifitseeritud töötajaid. Ekspert osutas, et meeskond ei saanud kasutada vaimse tervise spetsialistide abi.

Õiguskantsleri nõunikeni jõudis ka info, et osa töötajaid oli mõnikord olnud tööl 72 tundi järjest. Kolme ööpäeva pikkused valvekorrad on kurnavad ja ülemäära väsinud töötaja ei suuda enam küllalt hästi tagada turvalist ja toetavat keskkonda hoolealustele ega teistele töötajatele. Selline töökorraldus ei ole ka [seadusega](#) lubatud.

Kui noortekodus hakatakse taas kinnise lasteasutuse teenust osutama, tuleb korraldada töötajatele nõuetekohane väljaõpe ning pakkuda neile vaimse tervise spetsialistide tuge. Töö tuleb korraldada nii, et töötajate valvekorrad ei veniks ülemäära pikaks.

6. Mõjutusmeetmed ja piirangud

On arusaadav, et kinnises asutuses kehtestatakse kindlad käitumisreeglid, helistamis- ja külastusajad ning kehtib kindel päevakava, millest noored peavad kinni pidama. Selged ja kindlad reeglid ning läbimõeldud päevakava tagavad keerulise käitumisega noorukitele kindlustunde ning toetavad õppe- ja rehabilitatsiooniprotsessi.¹ Samas peavad noorte suhtes rakendatavad põhiõiguste piirangud (nt oma telefoni kasutamise keeld, millega piiratakse omandi kasutamist) olema seadusega kooskõlas.

SHS ei näe ette mõjutusvahendite rakendamist (nt arvuti kasutamiseks mõeldud aja vähendamist, kodukülastuse keelamist) kinnise lasteasutuse teenust saava lapse suhtes. Kui laps käitub ohtlikult, on võimalik ta paigutada eraldusruumi (SHS [§ 130³ lg 4 p 2](#)), kuid seda ei tohi teha karistamise eesmärgil.²

Enamikul kinnisesse lasteasutusse suunatud noortest on diagnoositud käitumishäireid ja psüühikahäireid, paljudel on olnud trauma. Seetõttu kohtuvad need noored (või peaksid kohtuma) korrapäraselt terapeutide ja psühhiaatritega. Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) on öelnud, et psühhiaatriapatsientide karistamine haiglas kehtestatud korra rikkumise eest on küsitav, sest patsiendi käitumine sõltub tema haigusseisundist ning probleeme tuleks lahendada terapeutilise sekkumisega, mitte karistamisega. CPT on soovitanud riikidel loobuda distsiplinaarkaristuste määramisest psühhiaatriapatsientidele.³

Kui noortekodus hakatakse taas kinnise lasteasutuse teenust osutama, on oluline, et lapsega tegelevad töötajad oskaks noortekodus kehtestatud reegleid selgitada. Reegleid tuleb lapsele selgitada eakohaselt ja tema psühhosotsiaalseid oskusi arvestades. Lapse suhtes ei tohiks kasutada karistava iseloomuga mõjutusvahendeid.

Seaduse kohaselt tohib kinnise lasteasutuse teenust saavat noort ja tema riietust kontrollida vaatlemise ja kompimise teel või tehnilise vahendi abil. Samuti võib läbi vaadata noore valduses olevad asjad. Noore, tema riietuse ja asja tohib läbi otsida ainult sel juhul, kui on tekkinud põhjendatud kahtlus, et noore valduses on või temale mõeldud saadeti sisaldab keelatud asju (SHS [§ 130⁴ lg 1](#); [§ 6 lg 1 ja 2](#)). Seega peab alati kaaluma, kas konkreetse noore ja tema asjade kontrollimine on põhjendatud.

[SHS § 6 lõike 1 punkti 4](#) järgi on sotsiaalteenust (sh kinnise lasteasutuse teenust) saavale inimesele keelatud asjad, mis võivad kujutada ohtu tema ning teiste inimeste elule ja tervisele. Isikliku mobiiltelefoni kasutamise piiranguid seades tuleks lähtuda pigem konkreetsetest kasutusviisidest, mis võivad kahjustada noorte elu või tervist. Võimalik on keelata keskses näiteks mobiiltelefoniga pildistamine ja filmimine, kuna see võib ohustada nii telefoni kasutaja kui ka teiste noorte (vaimset) tervist. Kui noor seda keeldu eirab, võib piirata tema telefoni kasutamist.

¹ Vt nt J. J. Roest, G. H. P. van der Helm, G. J. J. M. Stams. [The Relation Between Therapeutic Alliance and Treatment Motivation in Residential Youth Care](#): A Cross-Lagged Panel Analysis. Child and Adolescent Social Work Journal. January 2016. 33(5). 33:455–468; F. A. Souverein, G. H. P. van der Helm, G. J. J. M. Stams. [Nothing works' in secure residential youth care?](#) Children and Youth Services Review 35 (2013) 1941–1945.

² Vt ka CPT standardid „Means of restraint in psychiatric establishments for adults“, [CPT/Inf\(2017\)6](#), (p 1.6); CPT 2017. a Sloveenia visiidi [kokkuvõte](#) (p 120).

³ Vt nt CPT 2017. a Saksamaa visiidi [kokkuvõte](#) (p 126); CPT 2017. a Madalmaade visiidi [kokkuvõte](#) (p 113); CPT 2018. a Poola visiidi [kokkuvõte](#) (p 136); CPT 2020. a Portugali visiidi [kokkuvõte](#) (p 114).

Ka kinnise lasteasutuse teenuse loomisel mõõndi, et teenuseosutaja ei või piirata suhtlus- ja teabe tarbimise vahendite kasutamist põhjendamatult. Üldjuhul peaks laps saama olulist osa oma vabast ajast (ehk sellest ajast, mil ta ei tee koolitööd ega osale arengu- ja käitumisprobleemide tuvastamiseks ja lahendamiseks korraldatud tegevustes) veeta nõnda, nagu ta ise soovib, sealhulgas suheldes (vt [seletuskirja](#) lk 29-30).

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Lisa: tervishoiueksperti arvamus 8 lehel

Koopia: Sotsiaalkindlustusamet, Sotsiaalministeerium

Käti Mägi-Tammik 6938435
Kati.Magi-Tammik@oiguskantsler.ee